

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лісового господарства та екології
Кафедра біоресурсів, аквакультури та природничих наук

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Поліщук Дмитро Ігорович

УДК _____

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АКВАКУЛЬТУРИ
В УКРАЇНІ

207 Водні біоресурси та аквакультура

(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

Д.І. Поліщук
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____
(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир - 2021

АННОТАЦІЯ

Поліщук Д.І. Нормативно-правове регулювання аквакультури в Україні. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття наукового ступеня магістра за спеціальністю 207 – водні біоресурси та аквакультура. – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

Зміст анотації: Дипломна робота містить 29 сторінок, - таблиць, - рисунок. Список використаних джерел налічує 32 позиції.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які складаються в Україні в області аквакультури.

Мета дослідження полягала а аналізі правових норм українського законодавства, які регламентують рибництво, виявлення їх повноти, компліментарності і результативності з врахуванням історичного контексту і в порівнянні з відповідною правовою базою аквакультурно розвинених країн, а також виробленні пропозицій по удосконаленню законодавства у вказаній сфері діяльності. .

В Розділі 1 наведено аналітичний огляд літератури за темою кваліфікаційної роботи; в Розділі 2 – програма, методика та характеристика предмету дослідження; в Розділі 3 – представлені результати експериментальних досліджень.

Ключові слова: АКВАКУЛЬТУРА, ЗАКОН УКРАЇНИ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, РЕГУЛЮВАННЯ.

SUMMARY

Polishchuk DI Regulatory regulation of aquaculture in Ukraine. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 207 - aquatic bioresources and aquaculture. - Polissya National University, Zhytomyr, 2021.

Annotation content: Thesis contains 29, - tables, - figure. The list of used sources has 33 items.

The object of research is the public relations that are developing in Ukraine in the field of aquaculture.

The purpose of the study was to analyze the legal norms of Ukrainian legislation governing fisheries, identify their completeness, complementarity and effectiveness, taking into account the historical context and in comparison with the relevant legal framework of aquaculture developed countries, as well as proposals for improving legislation in this area. .

Section 1 provides an analytical review of the literature on the topic of qualifying work; in Section 2 - program, methodology and characteristics of the subject of study; in Section 3 - presents the results of experimental studies.

Key words: AQUACULTURE, LAW OF UKRAINE, REGULATORY ACTS, REGULATIONS.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АКВАКУЛЬТУРИ ЯК ОБ'ЄКТУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	9
Розділ ІІ. ПРОГРАМА, МЕТОДИКА ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТУ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	14
2.1. Програма досліджень.....	14
2.2. Методика досліджень.....	14
2.3. Характеристика предмету дослідження.....	15
Розділ ІІІ. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АКВАКУЛЬТУРИ УКРАЇНИ.....	18
3.1. Загальні аспекти нормативно-правового регулювання у сфері рибництва.....	18
3.2. Аналіз Закону України «Про аквакультуру».....	19
3.3. Аналіз Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів»....	21
3.4. Аналіз Водного кодексу України.....	23
ВИСНОВКИ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	26

ВСТУП

Актуальність дослідження. За останніми даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) загальний світовий об'єм продукції рибництва вже в 2018 році наблизився до 52 млн. тон. Аквакультура визнана найбільш динамічною галуззю виробництва продуктів харчування. При цьому Україна не входить навіть в сотню країн-лідерів в рибництві. До такого положення призвела відсутність комплексного підходу в державному управлінні і необхідної правової бази в області аквакультури.

Після того, як в силу вступив Закон «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» була сформована правова основа для рибогосподарського комплексу. Проте вказаний законодавчий акт і підзаконні акти, які були прийняті під тиском риболовецького лобі, погіршили ситуацію в рибництві, яка виразилася у відстороненні аквагосподарств від природних ресурсів і витіснена з рибного ринку. Для зміни обставин на користь рибницьких господарств необхідно виявити недоліки в області правового регулювання аквакультури, а також практиці правозастосування, і за результатами дослідження внести пропозиції про удосконалення законодавства у вказаній сфері діяльності.

Питання правової регламентації аквакультури висвітлюються в публікаціях деяких дослідників в рамках природоносоресурсного і аграрного законодавства. Разом з тим, більшість праць стосується окремих напрямків правового регулювання, пов'язаних з аквакультурою (водо- і землекористування, селекційно-племінна робота і т.і.), без узагальнюючих теоретичних і практичних висновків. Аналіз джерел інформації показав, що в Україні відсутні повноцінні роботи щодо даної теми, що ставить правозастосування в ситуацію невизначеності навіть у питанні віднесення

аквакультури до того або іншого сектору виробництва (наприклад, аграрного або риболовецького).

В сучасних публікаціях певною мірою висвітлені важливі для аквакультури правові проблеми, зокрема в області:

- природокористування, включаючи водокористування і землекористування;
- забезпечення міжгалузевих зв'язків, в тому числі інтеграції з сільськогосподарською і природоохоронною діяльністю;
- надання різноманітних форм державної підтримки сільгоспвиробникам;
- адміністрування, включаючи фіскальне управління і корпоративний менеджмент.

Проте з позиції комплексного регулювання рибництва дані дослідження не є вичерпними і направлені на вирішення інших, спеціалізованих завдань в юриспруденції при відсутності системних напрацювань по даній темі.

Вибір теми для дослідження обумовлений актуальністю як теоретичного вивчення правових основ ведення аквакультури в нашій країні, так і практики правозастосування для подальшого узагальнення і вироблення рекомендацій по формуванню необхідної законодавчої бази, яка сприяє розвитку даного виду діяльності.

Мета роботи. Метою роботи є аналіз правових норм українського законодавства, які регламентують рибництво, виявлення їх повноти, компліментарності і результативності з врахуванням історичного контексту і в порівнянні з відповідною правовою базою аквакультурно розвинених країн, а також вироблення пропозицій по удосконаленню законодавства у вказаній сфері діяльності.

Мета роботи визначила постановку наступних **завдань дослідження:**

- вивчити джерело виникнення правового поняття «аквакультура» і роз'яснення його дефініцій в діючих нормативно-правових актах;

- розкрити історичні аспекти державно-правового регулювання рибництва в Україні;

- дати правову характеристику аквакультури, показавши взаємозв'язок різних галузей права в її регламентації на сучасному етапі;

- проаналізувати повноту і ефективність діючої правової бази в області аквакультури;

- оцінити акти державного і регіонального законодавства про водні біоресурси на предмет їх компліментарності в частині, яка стосується рибництва;

- обґрунтувати необхідність удосконалення правової бази у вказаній сфері діяльності, включаючи прийняття окремого законодавчого акту про аквакультуру;

- вивчити досвід правового регулювання рибництва в деяких країнах світу, включаючи лідерів аквакультурного виробництва, виокремивши позитивні елементи у формі правотворчих рекомендацій.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які складаються в Україні в області аквакультури.

Предмет дослідження – вітчизняні і зарубіжні законодавчі та інші нормативні правові акти, що регулюють рибницьку діяльність, матеріали судової практики за їх застосуванням, а також наукові результати, отримані спеціалістами в області аграрного, природо ресурсного, екологічного та інших галузей українського права.

Методи дослідження. Робота виконана на принципах історизму і комплексності. Використовувалися загальнонаукові і приватно-наукові методи: тлумачення права, системний, логіко-юридичний, порівняльно-правовий. Теоретичні висновки і практичні рекомендації базуються на дидактичному методі пізнання, який включає в себе принципи повноти, об'єктивності, всебічності, а також взаємозв'язку досліджуваних процесів.

Наукова новизна. Вперше виконано комплексне дослідження правового регулювання рибництва в Україні. Виявлені серйозні дефекти і проблеми законодавства, яке регламентує вказаний вид діяльності, і практики його застосування. Сформовані правові механізми стимулювання і регулювання аквакультури, нормативним вираженням яких можуть стати закон та інші нормативні правові акти в сфері аквакультури.

Практичне значення. Полягає в комплексному вивченні і аналізі правових норм, які регламентують аквакультуру в Україні, виявленні проблем їх застосування і підготовки пропозицій по їх вирішенню. Рекомендації і висновки можуть бути використані органами законодавчої і виконавчої влади в процесі реформування нормативного регулювання відносин у сфері рибного, сільського господарства і природокористування, а також практикуючим юристами під час захисту інтересів суб'єктів господарювання, які займаються рибництвом, і спеціалістами в сфері професійної освіти.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел. Робота викладена на сторінках, містить таблиць і рисунків. Список літератури становить найменувань, з них – іноземні.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АКВАКУЛЬТУРИ ЯК ОБ'ЄКТУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Аквакультура – не лише найбільш швидкозростаюча по виробництву продуктів харчування тваринного походження, а й галузь, що перевищує темпи росту чисельності. На етапі її становлення, наприкінці 1960-х рр., об'єм виробництва складав близько 3 млн т, хоча потенціал лише прісноводної аквакультури оцінювали в 20 млн т. в 1985 році загальний світовий об'єм продукції аквакультури (включаючи водорості) склали 12,2 млн т, проте наприкінці ХХ століття, в 2000 році – він сягнув 41,8 млн т, а до середини першого десятиліття ХХІ століття, в 2006 році – 66,9 млн т. таким чином, у порівнянні з початковим періодом розвитку, цей показник збільшився в 22 рази, в результаті чого аквакультура забезпечила майже половину (47%) середнього світового об'єму постачання риби на душу населення – 16,8 кг в 2006 році [1, 27, 32].

Аналіз світової аквакультури показує, що темпи її розвитку випереджують найбільш смілі прогнози. Подвоєння річної продукції аквакультури відносно рівня 1985 року зайняло разом 15 років, за прогнозами ФАО, всього 9, а до 2000 року її загальний об'єм виріс в 5,6 разів [3, 10, 18, 28].

Рибне господарство поряд із сільським господарством бере участь у продовольчому забезпеченні держав світу, в тому числі й України. Рибне господарство в Україні є комплексним сектором економіки, яке включає широкий спектр видів діяльності – від прогнозування сировинної бази галузі до організації торгівлі рибною продукцією в країні і за кордоном [1-6].

Ще в минулі часи перед правовим регулюванням рибного промислу стояли завдання обмеження знарядь лову і способів лову, визначення конкретних строків вилову по різних породах риб; забезпечення вільного ходу мігруючих риб з моря в ріки і навпаки; організації постійного нагляду за дотриманням правил рибальства і здійсненням рибної торгівлі [6, 14, 22, 30].

За оцінками вчених, право і держава мали б «усунути все, що може заважати правильному розвитку рибальства і рибництва і сприяє виснаженню морських і річкових багатств» [7].

В ХХ столітті наукова думка поставила перед світовим рибним господарством непрості завдання. В 1923 році В.І. Мейснер виразив їх таким чином: «Добування найбільш доступної кількості риби, в найбільш цінному і вигідному для подальшого використання, з найменшими затратами сил і матеріальних засобів, з обов'язковим збереженням природного запасу і забезпечення безперервності використання водойми». На нашу думку, для правового регулювання діяльності в ХХІ столітті важливо забезпечити згадане «збереження природних запасів» і «безперервності використання водойми» [25-30].

Для того, щоб налагодити економне і одночасно вигідне використання водних біоресурсів, науковою була запропонована модель (концепція) «відповідального рибальства». В загальних рисах вона була вироблена на Міжнародній конференції по відповідальному рибальству в Канкуні (Мексика) і закріплена Канкунською декларацією від 8 травня 1992 року. Вдосконалена модель відповідального рибальства відображена в Міжнародному кодексі ведення відповідального рибальства, який було прийнято на Конференції ФАО 31 жовтня 1995 року. Згідно даного документу, рибальство тягне за собою обов'язок здійснювати його відповідальним способом, що забезпечує збереження живих водних ресурсів і життєво важливих місць існування (нерестовища, райони існування молоді риб, лагуни). При цьому управління

рибальством має сприяти підтриманню якості, різноманіття і наявності живих водних ресурсів в кількості, яка достатня для нинішніх і майбутніх поколінь. Важливим завданням державного регулювання є забезпечення рівноваги промислового зусилля і репродуктивних можливостей живих водних ресурсів [4, 12 21].

Направленість правового регулювання у більшості зарубіжних країн на забезпечення відповідального, ресурсозберігаючого рибальства є позитивною тенденцією для інтересів сьгоднішніх і майбутніх поколінь. Станом на кінець XX століття і початок XXI століття в зарубіжних країнах були вироблені способи регулювання досліджуваних суспільних відносин, в тому числі і з врахуванням екологічних викликів. До них відносяться дозволи, які видаються фізичним і юридичним особам уповноваженими органами влади на здійснення рибальства, договори між державою в особі уповноважених органів і суб'єктами господарювання, які здійснюють рибальство, концесії у зв'язку з інфраструктурою рибного господарства (суди, порти, причали, заводи) [2, 22].

Рибне господарство – це область співпадання сфер дії різних галузей і підгалузей законодавства [8].

Визнання водних організмів (риб, ракоподібних, морських ссавців, водоростей) самотійними об'єктами права користування суб'єктів господарювання відноситься до законодавчих актів XVIII-XIX століть. Тоді ж склалося і право оренди або іншого користування рибогосподарських водних об'єктів та їх частин [19].

Сьгодні улов всюди визнається власністю рибалки, проте не в усіх сучасних правопорядках закріплюється власність на «рибу у воді». Юридичні причини – неможливість виявити індивідуально визначені ознаки в кожній особини того або іншого виду водних біоресурсів. Тому в західній Європі й Північній Америці можливість для правового регулювання рибальства полягає

не стільки у власності, скільки у суверенітеті і юрисдикції держави на рибу у водному середовищі [9, 22, 27, 28].

Одночасно для права України та інших пострадянських країн визнаються водні ресурси, які знаходяться в природному середовищі, об'єктом права власності держави, а право користування даними благами передається суб'єктам господарювання, що оформлюється різними правостановчими документами. Водночас, суверенітет України на водні об'єкти і водні біоресурси також однозначно закріплені в праві [1-4].

Розглянувши відмінності в правовій доктрині, перейдемо тепер до системи джерел права різних країн. В зарубіжних країнах з розвиненим рибництвом (Канада, Великобританія, Норвегія) загальні закони поєднуються з законами, які присвячені вузьким, проте важливим питанням (наприклад, аквакультури, прибережному рибальству). Таким є законодавство США, Великобританії, Австралії [2, 3, 14, 18].

Часто розробляються і видаються законодавчі акти по різних видах, рядах і класах гідробіонтів (морські ссавці, анадромні види риб, лососеві риби), або ж по окремих морях і акваторіях. В США послідовно приймалися наступні закони: «Про охорону риб і диких тварин» (1958 рік), «Про охорону морських ссавців» (1972 рік), «Про рибні ресурси континентального шельфу» (1973 рік). Даний підхід обумовлений різною цінністю названих ресурсів і різницею в правових умовах, в яких здійснюється рибальство або рибництво. Необхідно відмітити, що розвиток правового регулювання в області рибного господарства України не пішло по шляху видання окремих законів по класах гідробіонтів або видами рибогосподарських водних об'єктів [1. 4, 32].

У Великобританії та Північній Ірландії законодавство про водні біоресурси інтенсивно розвивається, охоплюючи суміжні з рибальством суспільні відносини. З 1981 року Управління морською рибною промисловістю підтримує і регламентує діяльність рибогосподарського комплексу, у тому числі

рибопромислових портів. При цьому в межах Англії функціонує Організація Морського Управління, яка здійснює видачу ліцензій на експлуатацію рибопромислових суден. Названа діяльність відповідає положенням закону Великобританії 2009 року «Про доступ до моря і узбережжя».

У Франції система законодавчих актів в області рибного господарства принципово побудована по-іншому. Окрім Закону «Про морське рибальство і морську культуру» на досліджувані відносини поширюються норми Сільськогосподарського кодексу і Екологічного кодексу (в останній акт входять норми водного законодавства) [26, 28].

В Україні були прийняті спеціальні закони про рибальство і конкретизуючи їх підзаконні нормативні правові акти. Проте вони є недосконалими. В своїй роботі ми вирішили проаналізувати нормативні-правові документи в галузі аквакультури та рибного господарства [13-19].

РОЗДІЛ 2

ПРОГРАМА, МЕТОДИКА ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТУ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Програма дослідження

Програма дослідження передбачала вирішення наступних завдань:

1. Оцінити загальні аспекти нормативно-правового регулювання у сфері рибного господарства.
2. Проаналізувати Закон України «Про аквакультуру».
3. Проаналізувати Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів».
4. Проаналізувати Водний кодекс України.

2.2. Методика дослідження

Використовувалися комплекс методів наукового пізнання: філософські (діалектичний), загальнонаукові (формально-логічний, структурно-функціональний, аналізу та синтезу, переходу від абстрактного до конкретного), а також спеціальні методи юридичної науки (історико-правовий, формально-юридичний). Метод діалектики дозволив розглянути правові відносини у сфері рибництва – процес який перебуває у постійному розвитку. Аналіз застосували при оцінці нормативно-правових актів (правове регулювання рибництва), розкладали на частини і вивчали сутність кожної.

Метод переходу від абстрактного до конкретного використовували для дослідження поняття аквакультура, рибництво, правовідносини.

Формально-логічний метод використовували для з'ясування прав, обов'язків суб'єктів господарювання у сфері рибництва.

Метод структурно-функціонального аналізу дає можливість встановити місце правовідносин у сфері рибництва і в системі права.

Головною ланкою системи державного управління галуззю рибного господарства є Державне агентство рибного господарства України.

Відносини в галузі рибного господарства та аквакультури регулюються законами «Про рибу, інші водні живі ресурси та продукцію з них», «Про охорону навколишнього середовища», «Про аквакультуру», «Про тваринний світ України», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про Червону книгу України», «Про виключно (морську) економічну зону», Водним кодексом та іншими нормативно-правовими актами.

На сучасному етапі Державне агентство рибного господарства формує адміністративні перетворення в галузі, а також єдиного системного комплексу та виконання поставлених завдань.

Держрибагенство створено з метою реалізації державної політики у галузі рибного господарства, аквакультури, охорони, використання та відтворення біоресурсів, регулювання рибальства та безпеку мореплавства.

Саме за активної участі Державного рибного господарства України було прийнято документи, які сприяють гармонізації правових відносин у галузі рибництва: Закон України «Про аквакультуру», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», Державну цільову програму.

2.3. Характеристика предмету дослідження

В сучасному українському законодавстві детального правового регулювання вирощування водних біологічних ресурсів не задекларовано ні в

Законі «Про аквакультуру», ні в інших законах. Проте саме вирощування водних біоресурсів дозволяє підвищити кількість і якість рибних запасів, а також збільшити рибопродуктивність водних об'єктів. В умовах «перевилу» цінних видів риб і низької ефективності рибопропускних споруд важливим стає завдання риборозведення.

Рибницьке фермерство виявилось на сьогоднішній день запущеним. В процесі аграрної реформи була відсутня програма фінансування розробок фермерського господарства на водоймах. В Україні наприкінці ХХ століття потенційні рибопродуктивні можливості внутрішніх водойм використовувалися лише на 10%. На початку ХХІ століття рибництво (виведення коропа, товстолоба та форелі) почало трохи оживати.

Сьогодні в світі вирощується понад 560 видів гідробіонтів. Аквакультурою займаються як фермери з низькими рівнями прибутку в країнах, що розвиваються, так і транснаціональні компанії. Споживання риби – частина культурної традиції багатьох народів. Риба є корисним продуктом з чудовими показниками харчової цінності. Це джерело білку, жирних кислот, вітамінів, мінералів і поживних елементів.

Стратегія стійкої аквакультури вимагає:

- визнання необхідності отримання фермерами справедливої винагороди за свою працю;
- рівноправного розподілу вигоди і затрат;
- сприяння створенню нових робочих місць;
- забезпечення доступності для усіх достатньої кількості продовольства;
- управління станом навколишнього середовища на благо майбутніх поколінь;
- забезпечення впорядкованого розвитку аквакультури, за належної організації як самої галузі, так і органів державної влади.

Кінцевою метою є розвиток всього потенціалу аквакультури для того, щоб:

- добитися процвітання місцевого населення і укріплення здоров'я;
- відкрити додаткові можливості з метою покращення засобів до існування, підвищення рівня прибутку і забезпечення повноцінного харчування;
- наділити фермерів і жінок усіма необхідними правами і можливостями.

ФАО визнає факт стрімко ростучого вкладу аквакультури у забезпечення продовольчої безпеки і в рамках реалізації Кодексу ведення відповідального рибальства надає технічну допомогу, яка:

- відстоює необхідність стійкого розвитку аквакультури, особливо в країнах, що розвиваються, за рахунок підвищення екологічних показників галузі, контролю за станом здоров'я і забезпечення біобезпеки;

- надає регулярний аналіз і дані про стан розвитку аквакультури, а також про тенденції на глобальному і регіональному рівнях, сприяючи обміну інформацією та знаннями;

- розробляє та реалізує на практиці ефективні заходи політики та законодавчі основи, що забезпечують стійкий і рівноправний розвиток аквакультури при підвищенні соціально-економічних вимог.

Недосконалість держаної правової системи в галузі рибництва і визначає актуальність нашої теми.

РОЗДІЛ 3

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АКВАКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

3.1. Загальні аспекти нормативно-правового регулювання у сфері рибництва

Основне завдання для реформування рибної галузі України – це формування досконалого та вичерпного списку регуляторних актів, які регулюють відносини у сфері рибництва та аквакультури. На сьогоднішній день визначено 243 чинних регуляторних акти, що визначають регулювання відносин у сфері аквакультури. Зокрема, дана галузь регулюється 30 законами України

В Україні поняття «аквакультура» використовується як синонім «рибництву», проте в нормативних правових актах вони обидва трактуються неоднозначно. Наприклад, в ст.1 Модельного закону СНД «Про аквакультуру» (2004) – аквакультура – об'єкти культивування, а в ст. 9 Кодексу поведінки при відповідальному рибальству ФАО (1995) і п.7 Канкунської декларації по відповідальному рибальству ФАО (2008) – аквакультура – вид господарської діяльності.

Останнє пролонговано у всіх міжурядових угодах по рибальству, які укладені між Україною та зарубіжними країнами.

Виявляються протиріччя віднесення аквакультури до певної сфери діяльності. Зокрема, якщо в п.1. Стокгольмської Конвенції про стійкі органічні забруднювачі (2001) мова йде про заходи регулювання, які стосуються

«сільського господарства, в тому числі аквакультури», а в п. б пр.3 Хельсінкської Конвенції по захисту природного морського середовища району Балтійського моря (1992) аквакультура трактується як вид діяльності, що відрізняється від рибальства, то Конвенцією по охороні і використанню транскордонних водотоків і міжнародних озер (1992) – аквакультура частина рибальства.

На сьогоднішній день в Україні визначено 243 чинних регуляторних акти, що визначають регулювання відносин у сфері аквакультури. Зокрема, дана галузь регулюється 30 законами України. До основних законів відносяться: Закон України «Про аквакультуру», Водний кодекс України, Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них. З 243 регуляторних актів згідно методики Rolling Review – 19 визначені незаконними (7,8%), 87 – неактуальними (37%).

3.2. Аналіз Закону України «Про аквакультуру»

Як було відмічена вище, основним законодавчим документом в галузі рибного господарства та аквакультури є Закон України «Про аквакультуру», який набув чинності з 01.07.2013 року. Він регламентує діяльність суб'єктів господарювання в галузі рибного господарства та окремих громадян. В даному законі поняття аквакультури визначається як «...сільськогосподарська діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційної-племінної роботи, інтродукція, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг». В даному Законі поняття «аквакультура» включає більш розширений спектр видів діяльності

Аквакультура в Україні має три основних напрямки: отримання товарної продукції аквакультури (товарна аквакультура); штучне розведення та вирощування водних біоресурсів; надання рекреаційних послуг. Товарне рибництво технологічно і організаційно відноситься до тваринництва.

Фактори, які негативно впливають на розвиток аквакультури в Україні – відсутність якісних кормів, нестача власного посадкового матеріалу (мальку) і оборотних засобів, відсутність нормативно-правової бази.

До сьогодні аквакультура не отримала якісного розвитку. На жаль, даному питанню впродовж тривалих років відводилася другорядна роль, що визначило нездатність рибництва задовільнити зростаючі потреби населення у високоякісній рибній продукції. Надіємося, що Закон України «Про аквакультуру» сприятиме закладенню правового фундаменту для розвитку цієї галузі.

Даний Закон приділяє значну увагу проблемам охорони та відтворенню водної сільськогосподарської рибної фауни, деталізує правила роботи рибницьких підприємств, підвищенню ефективності їхньої роботи.

Можна виділити позитивні моменти в даному законодавчому акті:

- визначаються види водних об'єктів, які використовуються під час різних видів рибогосподарської діяльності; Окрім подання до Держрибагентства України звітної інформації (як і раніше), суб'єкти риборозведення мають повідомляти, які види немісцевих гідробіонтів він має намір розводити та надати обов'язково науково-біологічне обґрунтуванням.

- визначений новий порядок надання в оренду водних об'єктів та земельних ділянок під ними; Право на оренду великих водних об'єктів може отримати будь-який суб'єкт господарювання.

- спрощується процедура отримання в оренду водного об'єкту; Окремого договору оренди водного об'єкту не вимагається. Для отримання права оренди рибогосподарської водойми, окрім паспорта рибогосподарської водойми

обов'язково має бути наявний технічний проект рибогосподарської технологічної водойми;

- можливість отримання в оренду частини акваторії або водного об'єкту без оформлення права оренди земельної ділянки під таким об'єктом; Право надавати в оренду та передавати у власність земельні ділянки водного фонду в межах населених пунктів мають сільські, селищні та міські ради.

- орендарі зобов'язані відводити місця для забезпечення прав громадян на загальне водокористування на безоплатній основі

Проте при детальному вивченні статей стає зрозумілим, що він має низку дискусійних і проблемних питань. Зокрема, необхідно відмітити Закон «Про аквакультуру» не містить нововведень щодо правил штучного риборозведення. Штучне риборозведення на даний момент регулюється наказом Міністерства агрополітики № 414 від 07.07.2012 року «Про затвердження Порядку штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання». Другим негативним моментом є загроза порушення прав загальних водокористувачів на території та вздовж річок, морів, оскільки згідно Закону приватна особа може мати довгострокову оренду (до 50 років). В перспективі місця традиційного масового відпочинку стануть платними, проте це може навпаки сприяти покращенню рекреаційної інфраструктури території.

В цілому, на нашу думку, Законом детально врегульовані відносини у сфері аквакультури, що сприятиме більш зрозумілому та передбаченому впровадженні суб'єктами рибництва господарської діяльності.

3.3. Аналіз Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів»

Законом від 18.09.2012 р. № 17 «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» регламентується використання, охорону, відтворення як водних тварин (риб, морських ссавців), так і водних рослин (водорості). Необхідно переглянути заходи по відновленню рибних

запасів країни. В законодавстві дані напрямки діяльності мають бути визначені як першочергові, і необхідно зобов'язати уповноважені органи дієво сприяти їх втіленню.

Значну увагу в даному Законі приділено питанням врегулювання проблем промислового вилову водних біоресурсів, а також підвищено вимоги до процедури отримання ліцензій, матеріально-технічного забезпечення промисловців, яких зобов'язали зариблювати акваторію, охороняти її та проводити на ній меліорацію. В законі було введено поняття «риболовецького майнового комплексу», це дало можливість підприємцям планувати свою господарську діяльність і разом з тим підвищує їх відповідальність. Закон також регламентує збереження аборигенних видів риб, здійснення вилову водних живих ресурсів з мінімізацією наслідків для навколишнього середовища, підвищення біопродуктивності водойм за рахунок зариблення, збільшення обсягів виробництва легальної продукції рибориства.

Прийнятий закон створює єдину основу правового регулювання відносин в області водних біоресурсів, дає можливість позбутися від протиріччя в діючій правовій базі і відмінити більшість морально застарілих актів.

В Законі встановлено переважно державна власність на водні біоресурси. Виключенням є лише водні ресурси, які існують в ставках, кар'єрах, які можуть знаходитися у державній власності, приватній власності згідно права власності на водойму. Таким чином, власність на водні біоресурси витікає з власності на водні об'єкти (моря, водойми і водотоки). Право власності тягне за собою право користування водними біоресурсами. Впродовж багатьох років, представники рибогосподарського комплексу, уповноважених державних органів управління обговорювали видачу квот добування (вилову) водних біоресурсів не на один рік, а на п'ять. Новий закон пішов назустріч таким вимогам: згідно останньої його редакції промислові квоти, прибережні квоти, а також квоти України в районах дії міжнародних договорів розподіляються між відповідними особами,

що вказані в законі, шляхом заключення з ними договорів строком на 10 років. Такий підхід забезпечує капіталізацію і кредитування рибного господарства. Це необхідно для стабільності і передбачуваності правовідносин. Даний Закон передбачає основи укладення договору, його предмет і основні умови.

Одним із ключових понять Закону є поняття рибпромислової ділянки. Саме рибпромислова ділянка є предметом названих договорів. Він складається із всієї акваторії водного об'єкту рибогосподарського призначення або її частини. Раніше передбачалося, що в поняття рибпромислової ділянки входила не лише акваторія водного об'єкту, а й прибережну смугу. Згідно нової редакції визначення рибпромислової ділянки є вужчим: «Рибпромислова ділянка складається із акваторії водного об'єкту рибогосподарського значення або його частини».

Проте необхідно передбачити деталізацію умов договору між уповноваженими органами і користувачами. Умови договору мають різнитися в залежності від напрямків діяльності (рибальство, рибництво) і від характеру водного об'єкту (від малої річки до моря). Договірні умови мають бути сприятливими для осіб, які освоюють «проблемні» рибпромислові ділянки, в яких порушені нерестовища, забруднені донні відклади. Оскільки суб'єкт господарювання долає названі перепони для рибальства і рибництва у водних об'єктах, то його бажано стимулювати і підтримувати.

3.3. Аналіз Водного кодексу України (нова редакція)

Водний Кодекс України регулює відносини стосовно збереження, раціонального використання вод для потреб населення та галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорона від забруднення, запобігання засміченню та ін. крім Водного кодексу, водні відносини в Україні регулюються Законом України «Про охорону навколишнього середовища».

Від 08.09.2021 року були внесені зміни до ст. 42 Водного кодексу України, щодо переліку первинних водокористувачів. Зокрема, передбачено, що

в Україні водокористувачами можуть бути установи, підприємства та організації, а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи. Водокористувачі поділяються на первинних та вторинних. Первинні водокористувачі мають власні водозабірні споруди, обладнання для забору води і одержують воду з водосховищ, ставків, зрошувальних та осушувальних систем, каналів, водопроводів та водогосподарських систем. Забір та використання води здійснюється на платній основі на підставі договорів з установами, організаціями та підприємствами.

Вторинні водокористувачі не мають власних водозабірних споруд та отримують воду від первинних водокористувачів на підставі договору про водопостачання без отримання дозволу на спеціальне водокористування.

Згідно ст.4 Водного Кодексу до земель водного фонду належать землі, зайняті: річками, озерами, морями, болотами, водосховищами, островами; землі зайняті прибережними захисними смугами вздовж річок, морів та навколо водойм; береговими смугами водних шляхів. Землі водного фонду не можуть передаватися в приватну власність.

Внесеними змінами до ст.51 Водного Кодексу України регламентовано, що водні об'єкти надаються у користування за договором оренди землі у комплексі з розташованими на ній водним об'єктом у порядку, який визначений земельним законодавством.

Також, законом забороняється обмеження загального водокористування (купання, плавання на човнах); гарантовано безперешкодний і безоплатний доступ до узбережжя морів, лиманів, заток, берегів річок); встановлено адміністративну відповідальність за неправомірне обмеження безперешкодного та безоплатного доступу (штраф 17000 грн.); забороняється влаштовувати огорожі або інші конструкції, що перешкоджають доступу до водних об'єктів.

ВИСНОВКИ

1. В сучасному українському законодавстві детального правового регулювання вирощування водних біологічних ресурсів не задекларовано ні в Законі «Про аквакультуру», ні в інших законах.

2. На сьогоднішній день в Україні визначено 243 чинних регуляторних акти, що визначають регулювання відносин у сфері аквакультури. Зокрема, дана галузь регулюється 30 законами України.

3. Закон України «Про аквакультуру» приділяє значну увагу проблемам охорони та відтворенню водної сільськогосподарської рибної фауни, деталізує правила роботи рибницьких підприємств, підвищенню ефективності їхньої роботи.

4. Закон «Про аквакультуру» не містить нововведень щодо правил штучного риборозведення. Другим негативним моментом є загроза порушення прав загальних водокористувачів на території та вздовж річок, морів.

5. Законом України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» регламентується використання, охорону, відтворення як водних тварин (риб, морських ссавців), так і водних рослин (водорості). Значну увагу в даному Законі приділено питанням врегулювання проблем промислового вилову водних біоресурсів, а також підвищено вимоги до процедури отримання ліцензій, матеріально-технічного забезпечення промисловців, яких зобов'язали зариблювати акваторію, охороняти її та проводити на ній меліорацію.

6. Водний Кодекс України регулює відносини стосовно збереження, раціонального використання вод для потреб населення та галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорона від забруднення, запобігання засміченню

та ін. крім Водного кодексу, водні відносини в Україні регулюються Законом України «Про охорону навколишнього середовища».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. М.: Бек, 1995. 311 с.
2. Бичкова Ц.В. Правове регулювання водних відносин в УРСР / Ц.В. Бичкова, В.Л. Мунтян. К.: Наукова думка, 1966. 132 с.
3. Вдовенко Н.М. Державне регулювання розвитку аквакультури в Україні / Н.М. Вдовенко. К.: Кондор-Видавництво, 2013. 464 с.
4. Водний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>
5. Вылегжанин А.Н. Права на морские природные ресурсы / А.Н. Вылегжанин // Государство и право. 1997. № 5. С. 54-63.
6. Екологи: до 2050 року в світі виловлять всю рибу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dt.ua>
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]: Закон України, кодекс від 7 грудня 1984 року № 8073-Х. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
8. Колос О.М. Историчні аспекти становлення рибництва в країнах східної Європи [Електронний ресурс] / О.М. Колос. Режим доступу: <http://base.dnsgo/2008/>
9. Колхозное право: учебник. В.В. Петров, Г.В. Иванов, О.Д. Дубинская. М.:Юрид. лит., 1976. 400 с.
10. Мельников В.Н. Расширенное понятие аквакультуры / В.Н. Мельников, А.В. Мельников // Вестник Астраханского государственного технического университета. 2012. Вып. 2. С. 57-66.
11. Мониторинг законодательства о лесах и животном мире: научно-практическое пособие / Боголюбов С. А., Горохов Д. Б., Сиваков Д. О. М.: Юриспруденция, 2011.

12. Науково-практичний коментар до Водного кодексу України / Р.І. Марусенко, А.М. Мірошніченко, Т.О. Третяк. К.: Ліга, 2009. 207 с.

13. Новак Т.С. Правове забезпечення здійснення аквакультури в контексті сталого використання водних живих ресурсів / Т.С. Новак, Ю.О. Панасюк // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. К., 2013. Вип. 182. Ч. 3. С 108-113.

14. Пономарев М. В., Кичигин Н. В., Сиваков Д. О., Кузнецова Н. Д. Комментарий к Федеральному закону «О рыболовстве и сохранении водных Государство и право: теория и практика 29 No. 4 (9) December 2017 биологических ресурсов» (постатейный) / под ред. М. В. Пономарева. М.: Юстицинформ, 2005.

15. Правове регулювання господарської діяльності в агропромисловому комплексі України: навчальний посібник / Т.О. Коваленко, С.І. Марченко. К., Юрінком Інтер, 2015. 296 с.

16. Правове регулювання рибництва та рибальства в Україні: монографія. За редакцією Л.О. Святченко; Національний ун-т біоресурсів і природокористування України. К.: Вік принт, 2013. 282 с.

17. Про аквакультуру [Електронний ресурс]: Закон України від 18 вересня 2012 року № 5293-VI. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

18. Про затвердження Інструкції про порядок здійснення штучного розведення вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах [Електронний ресурс]: наказ Державного комітету рибного господарства України від 15 січня 2008 р. № 4. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

19. Про затвердження Методики визначення розміру плати за надані в оренду водні об'єкти [Електронний ресурс]: наказ Міністерства екології та природних ресурсів від 28 травня 2013 року № 236. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

20. Про затвердження порядку розроблення паспорта рибогосподарської технологічної водойми [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 29 травня 2013 року № 420. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

21. Про затвердження правил промислового рибальства в басейні Чорного моря [Електронний ресурс]: наказ Державного комітету рибного господарства України від 8 грудня 1998 року № 164. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

22. Про затвердження Типового договору оренди водних об'єктів [Електронний ресурс]: Закон України від 29 травня 2013 року № 420. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

23. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

24. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів [Електронний ресурс]: Закон України від 8 липня 2011 року № 3677-VI. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

25. Про тваринний світ [Електронний ресурс]: Закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-III. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

26. Про утворення системи дистанційного контролю риболовних суден [Електронний ресурс]: наказ Міністерства аграрної політики України від 25 грудня 2003 року № 466. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

27. Про Червону книгу України [Електронний ресурс]: Закон України від 7 лютого 2002 року № 3055-III. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

28. Саммит АТЭС: правовые механизмы региональной интеграции: монография / под ред. академика РАН Т. Я. Хабриевой. М.: ИГиСП; Статут, 2012.

29. Сборник законодательных и ведомственных актов по сельскому хозяйству / под общ. Ред. В.А. Болдырева. М.: Гос. изд-во юридической литературы, 1958. Т 3. 664 с.

30. Сиваков Д. О. Экологическая функция государства и ее финансовые рычаги: сравнительно-правовой анализ // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. 2014. № 3.

31. Шаляпин Г.П. О проблеме определения понятия «аквакультура» в международном и национальном праве / Г.П. Шаляпин // Электронное приложение к «Российскому юридическому журналу». 2011. № 2. 195 с.

32. Якимець О.С. Сутність та особливості поняття аквакультура / О.О. Якимець // Митна справа. 2013. С. 263-268.